THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
דאס אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

מאניטאבאס געבורטסטאג

היינט, יולי 15טן, פייערט מאניטאבא איר 60טן געבורטסטאג. זיי א פראָוויזיון פון דער קאנאדער פעדעראציע.

דער זואוקס פון מאניטאבא פאר די 60 יאָר קאָן אין דער זעלט אפשר פארגליכן ווערן בלויז מיט׳ן זואוקס פון אייניקע שטאטן אין צפון אמעריקע און מיט׳ן זואוקס פון מאניטאבעס צוויי שוועסטער פראָווינצן, סאסקאטשעוואן און אלבערטא.

ביז דעם יאָר 1870 איז דאָס וואָרט "מאניטבא" נאָך כמעט ווי ניט געווען באקאנט אין דער זעלט. אין וויניק האָט מען אויך געוואוסט וועגן דעם שטח וואָס די פראָווינץ פארנעמט איצט. די באגריפן וואָס מען האָט געהאט וועגן דעם שטח, זיינען אן ערך די זערבע. וואָס מיר האָבן ערשט צוריק געהאט וועגן די וויטערע צפון געגנטן, וואָס זיינען איצט געעפנט געוואָרן דורך דער האדסאן־ביי אייזנבאן: מען האָט עס באטראכטט ווי א ריזיקע ווילדערניש, וואָס האָט פלאץ פאר אוואנטיורסטן, יעגער און פוטערזוכער הענדלער. פארמערס אויף וויטער א קליינעם מאסשטאב האָט עקזיסטירט בלויז דעם דרעם ריזיגער מאָר. אין די געגנטן פון הייס־טיקן סעלקירק, אין קליינער האָט דאָן נאָך אפילו ניט געלעבט, אז דער שטח זאָל ווערן א לאנד מיט א גאוולדיק אנטוויקלטער אגריקולטור.

די גאנצע באפעלקערונג פון אַ״ט דער דאָן נייער פראָווינץ, היינט׳ן צענזוס געגומען אין אקטאבער, 1870, איז באשטאנען פון 11,963 נפשות, פון זיי זיינען בלויז 1,565 געווען ווייסע, און די איבעריקע זיינען געווען פון געמישטן אדער פון אינדיאנער בלוט. די הייפט אין שיר ניט די אינ־ציקע אינדוסטריע פון לאנד איז דאָן געווען באפאלן געווען. אין אפילו די געצייכנטע קאָלאָניסטן האָבן הייזער פון פונ׳ם באפאלן מער, ווי פון זייער באָדן.

די פארבינדונגען פון מאניטאבא מיט דער אויסערער וועלט זיי־נען דאָן געווען אין פרימיטיוויסטן צושטאנד. די נאָענטסטע באן סטאנציע צום רעדרייוער סעטלמענט, דאָן דעם צענטער פון דער פראָווינץ, איז גע־ווען אין סט. קלאוד, מינעסאטא, א מחרק פון פיר הונדערט מייל. קיין ווענ זיינען ניט געווען, אין מען פלעגט באנוצן זיך מיט שיפלאך. אלסן, פערד און הונט פאר פארבינדונגען. די ערשטע אימיגראנטן, א גרופע פון אכט, וואָס זיינען געקומען קיין מאניטאבא אין 1870, האָט געגומען פיר וואָכן צייט צו דערגרייכן פארט גערי (איצט וויניפעג) פון אַמעריקע.

אינגיכן האָבן זיך שיין אנגעהייבן וויין דאמף־שיפן אויף דעם רעד ריווער, עס האָבן זיך אנגעהייבן שניידן ווענ. אין רעגולמעסיקע פאסט־פאר־בינדונגען מיט דער אויסערער וועלט זיינען איינגעשטעלט געווארן. אבער ערשט יולי דעם 1טן, 1886, זעכצן יאָר נאָך מאניטאבאס געבורט אין איר איינטריט אין דער קאנאדער פעדעראציע, איז דורך וויניפעג דורכגעגאנגען דער ערשטער טראנסקאנטינענטאלער צוג פון דער קענעדיען פאסיפיק איי־זענבאן, פון מאָנטרעאל קיין וואנקאווער. אין 1896 איז אהער געקומען די צווייטע טראנסקאנטינענטאלע אייזנבאן, די קענעדיען נארדערן, און אין 1904 — די דריטע. די גרענד טראנק פאסיפיק (ביידע איצט פאראייניקט אינ׳ם קאנאדער נאציאנאלן אייזנבאן סיסטעם).

די באפעלקערונג פון מאניטאבא אין יאָר 1891, לויט דעם דאמאלסט־דיקן צענזוס, איז שוין געווען 152,506, מיט אגריקולטור ווי די הויפט אינ־דוסטריע. מיט א צענדליק יאָרן שפעטער, אונטער׳ן רעזשים פון סער ווילפריד לאריער און סער קליפארד סיפטאן, ווען אין שפיץ פון קאנאדער רעגירונג זיינען געשטאנען מענשן מיט א גרויסער וויזיע, וואָס האָבן גע־עפנט ברייט די טויערן פון לאנד פאר אימיגראנטן. איז דער וואוקס פון מאניטאבא אנגעגאנגען מיט א גאוולדיקן אימפעט. דער לעצטער צענזוס פון 1926 צייגט שוין אין מאניטאבא א באפעלקערונג פון 639,056 נפשות.

איצט, צו איר 60טן געבורטסטאג, איז שוין מאניטאבא א רייכע פראָווינץ, אין וועלכער די באפעלקערונג געפינט אלע באקוועמלאכקייטן פון א ציוויליזירטן לעבן. אייזנבאנען און גוטע וועגן שניידן געדיכט דורך די מער באפעלקערטע טיילן פון דער פראָווינץ. עלעמענטאר שולן פארזאָרגן יעדעס קינד מיט אין עלעמענטארער בילדונג. מיטעלע און הויכע שולן, ביכליאטעקן און א. וו. באזאָרגן די נויטן פאר העכערער בילדונג. עלעקי־טרישער געבריך איז דאָ אנטוויקלט אפשר מער ווי וואו ס׳איז אנדערש אין דער וועלט.

אָבער מאניטאבא האלט נאָך אלץ ערשט ביים סאמע אנהויב פון איר אנטוויקלונג. די פראָווינץ פארמאָגט גוואלדיקע נאטירלאכע רייכטימער, וועלכע זיינען ערשט בלויז אויבערפלעכלאך באריבט געווארן. דאָס וואָרט דאָס יאָר פארענדיקט, עפנט נייע ריזיקע שטחים מיט אומערשעפלאכע רייכטימער אין א נייעם קורצן האנדלס מארשרוט צום וועלט־מארק דורך דעם האדסאן ים. די פייערונג פונ׳ם זעקציקסטן יובילעי פון דער פראָווינץ פאלט צוזאמען מיט איר אפיציעלן איבערגעמען אירע נא־טירלאכע רייכטימער, די אנטוויקלונג פון וועלכע וועט איצט אנגיין מיט א נייעם אימפעט. דאָס אלץ צוזאמען מיינט, אז מאניטאבא איז ערשט איצט אויפ׳ן שוועל פון א נייער, גרויסער עפאָכע פון אנטוויקלונג.

לויט איר שטח און לויט אירע רייכטימער איז מאניטאבא א פראָ־ווינץ, וואָס קאָן אויסהאלטן א באפעלקערונג פון א סך מיליאָנען אין רחבות. כדי אירע רייכטימער זאָלן ניט בלייבן מער דרעמלן אין דער ערד, אָן נוצן פאר דער מענשהייט, וועט זיך די פראָווינץ וויייטער ניטשקן אין גרוי־סען צופלוס פון פיאָנערן, ענלאך צו די, וואָס האָבן בזיז איצט געבויט די פראָווינץ און פארוואנדלט אין 60 יאָר צייט א וויילדערניש אין א בלינדיקן לאנד.

מאניטאבא איז נאָך א יונג לאנד, און זי קאָן פיל לערנען פון די פעלערן פון אנדערע, עלטערע לענדער. פינקט ווי נייע שטעט ווערן איצט געבויט לויט וויסנשאפטלאכע פלענער, אין אנקלאנג מיט די מאָדערנע באַ־דערפענישן און אויסמיידנדיק די פלאנלאזיקייט פון די אלטע שטעט, וואָס פארשאפן זיי איצט אזייפיל צרות, — אזוי דארף איצט די פראָווינץ געווען איר ווייטערדיקע אנטוויקלונג אזוי, אז זי זאָל ניט דארפן ליידן פון די צרות פון די אלטע לענדער.

די פראָווינץ, אזוי לאנג ווי זי האָט נאָך אירע רייכטימער אין אירע הענט, דארף זי זעען, אז זי זאָלן אנטוויקלט ווערן פאר דער טובה פונ׳ם כלל, און זאָלן ניט פארכאפט ווערן פון יחידים פאר פריוואטע פראָפיט. מיט דער אנטוויקלונג פון איר אינדוסטריע, דארף זי זיך פארזאָרגן דורך געהעריקער כאציאלער געזעצגעבונג, אז די פאבריקן זאָלן מיט זיך ניט ברייגנען די "סלאמס", די קרענקלאכע וואוינדן אויף די קערפערס פון אלע אלטע גרויסע שטעט.

דאָס איז אונזער וואונש צו אונזער פראָווינץ צו איר 60טן געבורטס־טאג, — א גרויסע אנשוויקלונג דורך א גרויסן צופלוס פון נייע מענשלאכע כחות, און אז דאָס גאנצע פאָלק, און ניט בלויז יחידים, זאָל געניסן אין דער פולסטער מאָס פון דער אנטוויקלונג.

נייע בוך פון פראָפ. באַ־לאָבאַן איבער פראַ־קיסטן אין פוילן

פון ש. א. הלוי

פראָפעסאָר באלאבאן, וואָס האָט זיך שוין לאנג שם געווען מיט זיינע ביכער איבער דער געשיכטע פון די אידן אין פוילן, האָט אונז דאָס מאָל באַרייכערט מיט א נייע בוך איבער דער פראַנקיס־טען באוועגונג אין לאנד. אזא בוך האָט א באזונדערן ווערט, ווייל ניט קוקנדיק אויף דעם סך מינט וואָס אין פארנאָסן געוואָרן איבער יעקב פראנק און זיין סעקטע, קאָנען מיר נאָך גארניט וויסן די געשיכטע פון דער באוועגונג. מיר פארמאָגן מאקע צוויי אויספירלאכע און ארומנעמענדיקע ארבעטן אויף דעם גע־ביט: די ערשטע איז גרעץ׳ס בוך "פרענק אנד די פראַנקיסטען", וואָס איז דער־שינען אין יאָר 1868 און איז שוין פאר ערטערט. און דאָס צווייטע בוך פון אלעק באנדער קרוזוהאר "פרענק אי פראַנקיס־מוס", וואָס איז דערשינען אין פוילין, אין יאָר 1895. אבער ניט קוקנדיק אויף דעם וואָס דער מחבר איז געווען אויפגע־קליבן אלע צעוואָרפענע קערנדלאך פון די פוילישע און לאטווישע קולטן און זיי מיט אלע דאָרפן צו זיין אויסשטעלן, און וואָס זיין בוך דערגיט זיך פאר׳ן ווינקל שטיין צו דער פאָרשונג פון דער פראַנ־קיסטן באוועגונג — פונדעסטוועגן האָט ער — ווי דאָס באמערקט ריבטיק פראָ־פעסאָר באלאבאן — ניט געקאָנט צור־פריד׳נשטעלן דעם פארשער אויף דעם גע־ביט. ווייל ער האָט זיך ניט אומגעקוקט אויף די העברייאישע קוילן און האָט זיך צו זיי באצוגן מיט לייכטזיניקייט, ווי איינער וואָס שטייט אויפ׳ן שוועל פון שמד.

פראַנק איז ביז היינטיקן טאָג א פראָ־בלעמאטישע געשטאלט, וואָס איז פאר־ווירקט אין א נעפעל, אויב דער באקאנ־טער היסטאָריקער גרעץ שיהדערט אים אין זיין בוך אלס שווינדלער, וואָס האָט זיך פארשטעלט אונטער א מאסקע פון צבועות און פארפירט א סך מעשנ׳ן, און אונטער דער מאסקע פון רעליגיע האָט ער געמאכט א טיפע וואונד פון אידע־טום, האָט אים דער דייטשער ראָמאניסט אוגוסט בעבעל געווען אלס העלד צו זיין ראָמאן "דעם רעבבים ווערמעכווים" און שיהדערט אים אלס א מענשן, וואָס האָט זיך נגשטעלט דעם ציל אויסצוליידן די אידן פון פוילן פון זייערע צרות, און גייסט פון פארטיידיקן פראנק׳ן זיינען אויך געשריבן געווארן די ביכער: "די אידן אין אפענבאך" פון שענק רינק, "פריסבארדשע פראנקי אי פראנקיסבאוו" פון סטינא און אויך "נעאפיסקי פאטסקי" פון יעסקע כאיענסקי, וואָס האָט אלץ אפגעשטאמט פון די פראנקיסטען. דער העצטער לויבט פראנקן אין היטל אריין. — פראנק, — שרייבט ער אין זיין בוך — איז געבאָרן געווארן מיט אלע מע־לות פון א הערשער, וואָס שטעלט איין נייע אָרדענונגען אין דער געזעלשאפט. ער איז געווען א מעניע פון שטארקן מוט און כאראקטער, און שטארק אין גייסט. זיין קאָפּ איז פול געווען מיט פארשיידע־נע געדאנקען, זיין פאנטאזיע איז געפלוי־גען ווי א פייגל. ער האָט גוט געקאנט די נשמה פון מענשן און ער האָט געהאט א גרויסן פארשטאנד. ווען ער וואָלט דער־ציינן געווארן אין אנדער סביבה, וואָלט ער אן ספק געשפילט אין דער גע־שיכטע די ראָל פון שעפער פון א נייער רעליגיע. אבער דער דור איז ניט געווען צוגעפאסט, און זיין באוועגונג איז דע־ריבער געבליבן די ירושה פון דער געשיכ־טע.

—דעריבער דארפן מיר באגרייפן דאָס נייע בוך פון פראָפעסאָר באלאבאן(*) וואָס באשעפטיקט זיך דער עיקר מיט אידישע קוועלן, מיט׳ן פראָטאקאָל פון די דיספוט אין קאמעניץ און לעמבערג און אין גרינדעט אויף א מאמר אין זוהר: הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכ״ל, וואָס דאָס מיינט אין אידיש, אז א ספר תורה נויטיקט זיך אויך אין מזל. דערביי איז אויך ווערט צו באמערקן, אז דאָס ווארט מזל האָט עטלאכע באדייטונגען: מזל מיינט א פלאנעט, א גליקלאכער שטערן, ווי אויך דאָס שיקזאל. ביי דעם פאלק מיינט עס אבער גליק, הצלחה, אז יעדער מענש נויטיקט זיך אין א ביסעלע גליק, אז די הצלחה זאָל אים צושפילן און אז מען האָט עס חלילה ניט, מעג מען זיין אפילו שלמה המלך, ווערט מען אויך אויסגעריסן.

א גלייכווערטל, איז, להבדיל, א תורה, עס שטעקט אין דעם א שטיק אמת און עס איז געגרינדעט אויף געוונטער לאגיק, דער הינו דאמרי אינשי ווערט אפט גע־ברויכט פון אונזערע חכמים אין דעם ים התלמוד. אז מען זעט באשיינפערלאך, דאָס זיי האָבן א סך געוויכט געלייגט אויף דעם, גלייכווארט, איז געבליבן צו געגלייכן צו א משל. וואָס איז מסביר דעם ענין. דער אינטערעסייר פון צווישן זיי איז אבער דאָס, וואָס א משל איז עלאנג א גאנצע מעשה. ווערנד דאָס ווערטל איז לאקאניש, קורץ, שארף און אפגע־טער ריפ און גיט א געלעגנהייט צו אריינטראכטן זיך אין דאָס געזאנגטע און צו דענקען וועגן דעם.

זען מיר טאקע אפט אין לעבן, ווי שיי־נע מענשן, פיינע לייט, ערלאכע און ניט קיין פראָסטאקעס מאטערן זיך אפ אלע זייערע יאָרן, שלאגן זיך ווי פיש אין דעם איין, טוען איבער זייערע כחות, אבער זייער גאנצע פראצע און הערוואניע איז ארויסגעווארפן. עס גייט זיי ניט. צו וואָס זיי זאָלן זיך ניט נעמען, פארפאלגט זיי דער שלום מזל און עס קומט ביי זיי אויס אלץ מיט׳ן קאָפּ אראָפּ. רופט מען אט אזעלכע מענשן לא יועלח׳ס, גארנישטן, שלום־מזל׳ניקעס, טויגניניצעס, קריכער און וואָס ניט. כאטש באמת דארף מען גאר האָבן מיטלייד מיט זיי, ווייל עס איז ניט זייער שולד וואָס אלץ קומט ביי אויס מיט דער פוטער אראָפּ. אבער אזוי איז שוין אונזער וועלט, מיר זיינען אלע מאל גרייט צו פארראמען, צו באשולדיקן דעם, וואָס עס גייט ניט און רימען יערן קאליע־קע, צו וועמען די הצלחה שמייכלט.

אז מען זאגט מזל, איז דאָך ניט שייך, ניט מיר האָבן עס אויסגעטראכט און ניט מיט אונז וועט עס שטארבן. די גאנצע וועלט גייט מיט מזל. גאנצע ביכער וואָלט מען געקאָנט אנשרייבן וועגן מזל און שלום מזל, ווי אזוי דאָס האלט אויס אין לעבן און ווי מקנא מען דארף זיין יע־נע, גליקלאכע, וואָס האָבן נושא. חז גע־ווען ביים מזל און ער איז מיט אים א גאנצער רב שמעלקע. מיר וועלן דאָ געבן עטלאכע פאקטן, וואָס האָבן צו טאָן מיט דעם ענין: מיט א יאָר דרייסיק צוריק האָט אין דעם באכמוטער קוילן געגנגן גע־לעבט א רוסישער מאגנאט, וועמען מען האָט גערופן אנדרעי איוואנאוויטש האַ־מאגנא פאר קוילן אויסגעדרעט. אין דער אמת מוז געזאגט ווערן, אז ער איז ניט געווען קיין שונא ישראל, הגם קיין צופיל טובות האָט ער אידן ניט געטאָן און צווישן זיי־נע אנגעשטעלטע האָבן זיך אויך געפונען אן אומבאריטעגדע צאָל אידן.

אויף איינער פון די אייזנבאן סטאנצי־עס אין יענער געגנט האָט זיך צו יענער צייט געפונען א אידישע יונגערמאן, א געוויסער זלמן אראנאוו. א פעאיקער בחור. א שטארקער יונג, א הארפאשניק, וואָס איז געווען גרייט צו טאָן אלץ, אבער צו וואָס ער האָט זיך ניט גענומען, האָט עס ניט געטוינט. האָט איינמאל פאסירט אז ער איז אריינגעקומען אין ערשטן קלאס פון דער סטאנציע, בעת האליקאוו איז דארט געווען ביים טיש און געגעסן מיטאג. אריינקומענדיק אהין, האָט זיך אראנאוו עפעס פארטשעפעט, זיך אויס־געגלוטשט און זיך אויסגעצוינט ווי גרויס ער איז געווען, אויף דער פארלאגע.

סך ביליקער ווי ברייגנען קוילן און אויל פון יפו אדער חיפה).

פאר די הונדערט טויזנט פונט וואָס דער קרן־היסוד האָט געגעבן אום איינצו־שפאנען דעם ירדן און דעם ירמוק זיי זאָלן ארבעטן און געבן ליכט און קראפט, האָבן מיר דערווייל אויסער די הונדערט טויזנט לאמפּן אין אונזערע הייזער אויך מער ווי צוועלף הונדערט לאמפּן אין די נאסן און אין ארץ־ישראל אין די שטעט און אין די מייסטע קאָלאָניעס אין איצט ליכטיק ביינאכט ווי־ביייטאג. אבער ניט נאָר ליכט האָט דער קרן־היסוד געגעבן פאר די הונדערט טויזנט פונט, מיט דער סומע האָט ער געשאפן מעגלאכקייטן פאר פאבריקאנטן און בעלי־מלאכות און פאר־שיידענע ספעציאליסטן זיי זאָלן קאָנען איינרוכטן זייערע פאבריקן און זייערע ווערקשטאטן נאָך דעם אייראָפּייאישן מוסטער, זיי זאָלן אָן שווערקייטן קאָנען פירן זייערע געשעפטן און לעבן ווי מען לעבט איצט אין דער גרויסער קולטורע־לער וועלט. איצט האָט איינער וואָרפט אוועק זיין גלות און קומט קיין ארץ־ישראל און ער באוועגט זיך אין שטאט אדער אין דארף דאָס ער אלע באדינגונ־גען איינצוריכטן זיין הויז אין זיין גע־שעפט אדער זיין ווערטשאפט. ריכטיק איז ער האָט דאָס געקאָנט איינרוכטן אין וואַרשע, בערלין, ניו־יאָרק; קיקאוואט שעה קראפט גיבן שוין די עלעקטרישע ליכט אין הויז, אין הויף און אין נאס, אָן עלעקטרישער אויוון צו קאָ־כען אין קוף און צו הייצן דיי צימערן אין וועלן וועט זיין אין אין אויס קאלטע טעג אין עס וועלן קומען פילע אנדערע, פארבר־ווינטער. די באלעבאסטע האָט אן עלעק־טרישן פרעס פאר אירע וועש און אפילו אן עלעקטרישע מאשינקע צו רייניקן די טעפיכער פונ׳ם שטייב. מען באנוצט נאָך ווייניק עלעקטרישע קראפט פאר הויז־זאכן; אין דערווייל פארברויכט מען אויף באלויכטונג און הויז־ארבעט (קאָכן, פרע־סען, רייניקן, וואשן, מאכן אייז־קרים און א. וו.) נאָר אנדערהאלבן מיליאָן קרי־לאוואט שעה, אבער עס איז דאָ איצט, ווען דער ירדן ארבעט שוין, די מענלאכ־קייט צו פארנוצן א סך מער קראפט און די ווייסע קוילן צו פארשפרייט זיך צווישן פאלק און מען געוויינט זיך איינצורוכטן דאָס לעבן לייכטער און באקוועמער און שענער.

דעם גרעסטן נוצן פון די ווייסע קוי־לען מאכן אבער די פאבריקאנטן און די פארשיידענע בעלי־מלאכות און ספעציא־ליסטן. עלעקטרישע קראפט איז נאָך כמי־עט ווי א נייע זאך ביי אונז אין לאנד און דאָך גיבן שוין די דרייי הויפט סטאנ־ציעס אין תל אביב, חיפה און טבריה קראפט פאר דריצן הונדערט עלעקטרי־שע מאטאָרן און כמעט צוועלף הונדערט אנדערע עלעקטרישע אינסטרומענטן. און אין וואַרשע, בערלין, ניו־יאָרק; עלעקטרישע ליכט אין הויז, אין הויף און אין נאס, אָן עלעקטרישער אויוון צו קאָ־כען אין קוף און צו הייצן דיי צימערן וועלן אין אין אויס קאלטע טעג אין עס וועלן קומען פילע אנדערע, פארבר־ווינטער. די באלעבאסטע האָט אן עלעק־טרישן פרעס פאר אירע וועש און אפילו אן עלעקטרישע מאשינקע צו רייניקן די טעפיכער פונ׳ם שטייב. מען באנוצט נאָך ווייניק עלעקטרישע קראפט פאר הויז־זאכן; אין דערווייל פארברויכט מען אויף באלויכטונג און הויז־ארבעט (קאָכן, פרע־סען, רייניקן, וואשן, מאכן אייז־קרים און א. וו.) נאָר אנדערהאלבן מיליאָן קרי־לאוואט שעה, אבער עס איז דאָ איצט, ווען דער ירדן ארבעט שוין, די מענלאכ־קייט צו פארנוצן א סך מער קראפט און די ווייסע קוילן צו פארשפרייט זיך צווישן פאלק און מען געוויינט זיך איינצורוכטן דאָס לעבן לייכטער און באקוועמער און שענער.

... אט גרעסטן נוצן פון די ווייסע קוי־לען מאכן אבער די פאבריקאנטן און די פארשיידענע בעלי־מלאכות און ספעציא־ליסטן. וואָס וועט זיין דער יום־המלח וועט אנטוויקלען זיין ארבעט און אין לאנד וועלן זיך באוויזן איינענע צעמישע מאטעריאלן פאר דער אינדוסטריע! אלע סטאליארעס וואָס מאכן מעבל און וואָס מאכן פענסטער און טירן און לאדן פאר די נייע הייזער ארבעטן שוין איצט מיט עלעקטרישער קראפט. אט שטייען א סך מענשן לעבן א שוי־פענסטער און וואונ־דערן זיך ווי אזוי איינער רייניקט קליי־דער און היט מיט א רעדל און א בער־שטעל וואָס דרייט זיך און רייניקט מיט עלעקטרישער קראפט, און אין דער אנדע־רער ליכטיקער קלייט שטייען ארבעטער און שליפן שפינען מיט אן עלעקטרישער מאשין... אט פארט צו אן אויטא צו א ווערקשטאט און בלאזט אן זייגע שינעס מיט לופט מיט דער עלעקטרישער קראפט. ער דארף ניט שטיין לאנג און הארעווען מיט ביטערן שווייס, ביז ער פרעסט אריין די לופט אין זיין גומי־ראָד. ער עפנט נאָר א קלאפן און אין איין מינוט איז זיין ראָד פול מיט געפרעסטער לופט. די בעקעריין גייען אלע איבער אויף עלעקטריק און עס איז א פארגעניגן צו זעען ווי די מאשין מישט, קנעט און צע־טיילט אויף גלייכע שטיקלאך די טייג און טוט אלע איבעריקע ארבעטן אין אין דער אנדערער הייט מען דאָס אלעס געטאָן מיט די הענט, און ניט זעלטן זיינען די הענט געווען ניט גאנץ ריין . . . מיר האָבן איצט אין לאנד א סך דענטסטן און הויפאים. וואָס האָבן ביי זיך איינגעפירט עלעקטריק און מען הערט איצט ריידי־ריק נאָר הערפן אז אין ארץ־ישראל קאָן מען שוין ניט מער באקלאגן וואָס מיר האָבן ניט אין לאנד איינענע קוילן אדער פעטראל.

דער פארדינסט פון דעם קרן־היסוד וואָס האָט געגעבן הונדערט טויזנט פונט אויף דער ארבעט איינצופירן עלעקטריק אין ארץ־ישראל איז ווי איר זעט זייער גרויס. דאָס איז אבער ניט דער גרעסטער פארדינסט. דער גרעסטער פארדינסט איז וואָס דער קרן־היסוד האָט געפונען דעם ריכטיקן מענשן וועלכער האָט די זאך דורכגעפירט און מיט אזא געשיקטקאלאכ־קייט און אזוי רואיק! אונזער פאלק איז רייך מיט באנאבטע מענשן, מיט גענא־לע דיינקער, מיט אידעאליסטן; מיר האָ־בען אחד׳העמ׳ס, מיר האָבן איינשטיינ׳ס, מיר האָבן א סך אינטעלעקטועלן. אבער פראקטישע ארבעטער, גניאלע מענשן וואָס קאָנען דורך זייער פראקטישער אר־בעט מאכן אן איבערקערעגיש אין לאנד, אין דער לאנדווירטשאפט, אין דער אינ־דוסטריע, און אין דעם געוויינלאכן לעבן אזוי ווי רוטנבערג האָט מיט דער הילף פון דעם קרן־היסוד געמאכט אין ארץ־ישראל. האָבן מיר, זייער, ווייניק, און דאָס איז דער גרעסטער פארדינסט פון דעם קרן־היסוד. צו דעם האלבן מיליאָן דאָלאר געפינען דעם גאנצן ריכטיקן מענ־שען!

ווייסע קוילן

פון דר. מ. זאגאראדסקי

א לאנד וואָס האָט ניט קיין וועלדער פון וואנען מען קאָן האקן אלץ אדער מאכן קוילן כדי צו הייצן מאשינעס, א לאנד וואָס האָט ניט אין דער ערד מיי־נעס פון שווארצע אדער ברוינע קוילן מיט זאכן מיטלען ווי אזוי אויסצונוצן די ווייסע קוילן, ווי אזוי איינצושפאנען די טייכן זיי זאָלן געבן ליכט קראפט. אועלכע לענדער זיינען דאָ א סך אויף דער וועלט, און אזא לאנד איז אויך אונ־זער ארץ־ישראל. די וועלדער, די הויכע געריכטע וועלדער וואָס אמאל האָבן אין זיי געלעבט לייבן, בערן און אנדערע גרויסע און ווילדע חיות, זיינען דורך די ווילדע פעלקער כמעט איינגאנצן אויסגע־האקט געווארן. פאר אונזערע אויגן האָבן די טערקן אין דער לעצטער וועלט־קריג אויסגעהאקט א סך וואלד אויפ׳ן כרמל, אין די בערג פון דער חרתיה (דארטן זיצן איצט די חסידים אין זייער קאָלאָניע) אויף דעם תבור און אין א סך אנדערע ערטער. דער קרן קימת האָט אפילו אנ־געהויבן איינצופירן אז יעדע קאָלאָניע מוז פלאנצן אויף א וואלד, אויף די ענג־לישע רעגירונג באמיט זיך צו פארפלאנ־צען די בערג וואָס דער קרן האָבן זיי געקאָנט הייל און נאקעט. אבער דאָס גייט צו זייער שווער, ווארום פון דער פראָפ־טיק פון דער נאנצער וועלט וויים מען אז צוריק אויפשטעלן א וואלד איז א סך אזוינער ווי פלאנצן א נייעס וואלד. דע־ריבער זיינען טאקע די נייע אידישע ווערדער א סך שענער און בעסער ווי דיי צוריק פארפלאנצטע אלטע רעגירונגס וועל דער. חכלל, ביז מיר וועלן האָבן אין אונזער לאנד ווערדער, וועלן נאָך פיל, זייער פיל וואסער דורכשטרימען אין דעם ירדן . . .

טויזנטער יאָרן איז די וואסער אין דעם ירדן געפלאָסן אומזיסט, געלאָפן גיך און אראָפּגעפאלן פון דער הויך אין דעם טיפן ים־המלח און קיינעם ניט געבראכט קיין שום נוצן פון דעם לויפן און פון דעם פאלן. ביז ס׳איז געקומען א געניאלער מענש רוטנבערג און האָט מיט דער הילף פון דעם קרן־היסוד וואונדער אויפגעטאָ־לטובת דער אנטוויקלונג פון דער לאנד־ווירטשאפט און אינדוסטריע פון אונזער לאנד. א דאנק דער גרויסער מאטעריא־לער הילף פונ׳ם קרן־היסוד, וואָס האָט גענעבן אויף דורכצופירן דעם גרויסן רו־טענבערג פלאן פון עלעקטריזירן ארץ־יש־ראל פינף הונדערט טויזנט דאָלאר, האָ־בען מיר איצט אין אונזערע הייזער אין ארץ־ישראל הונדערט טויזנט עלעקטרי־שע לאמפּן. עס איז ליכטיק אין תל־אביב, אין חיפה, אין טבריה. עס איז ליכטיק אין די גרעסטע קאָלאָניעס פון יהודה. עס איז ליכטיק אין די מייסטע קאָלאָניעס פון השרון און שומרון. דער עמק יזרעאל האָט ליכט, דער עמק חירדן האָט ליכט. חכלל מיר האָבן ליכט אין דעם גרעסטן טייל פון אונזערע שטעט און אאָלאָניעס (איינציך ווע טאוויד ירו־שלים אריבערגיין אין אידישע הענט, ווייל די קראפט פון ירדן וועט קאָסטן א ביליקער ווי ברייגנען קוילן און אויל פון יפו אדער חיפה).

פאר די הונדערט טויזנט פונט וואָס דער קרן־היסוד האָט געגעבן אום איינצו־שפאנען דעם ירדן און דעם ירמוק זיי זאָלן ארבעטן און געבן ליכט און קראפט, האָבן מיר דערווייל אויסער די הונדערט טויזנט לאמפּן אין אונזערע הייזער אויך מער ווי צוועלף הונדערט לאמפּן אין די נאסן און אין ארץ־ישראל אין די שטעט און אין די מייסטע קאָלאָניעס אין איצט ליכטיק ביינאכט ווי־ביייטאג. אבער ניט נאָר ליכט האָט דער קרן־היסוד געגעבן פאר די הונדערט טויזנט פונט, מיט דער סומע האָט ער געשאפן מעגלאכקייטן פאר פאבריקאנטן און בעלי־מלאכות און פאר־שיידענע ספעציאליסטן זיי זאָלן קאָנען איינרוכטן זייערע פאבריקן און זייערע ווערקשטאטן נאָך דעם אייראָפּייאישן מוסטער, זיי זאָלן אָן שווערקייטן קאָנען פירן זייערע געשעפטן און לעבן ווי מען לעבט איצט אין דער גרויסער קולטורע־לער וועלט. איצט האָט איינער וואָרפט אוועק זיין גלות און קומט קיין ארץ־ישראל און ער באוועגט זיך אין שטאט אדער אין דארף דאָס ער אלע באדינגונ־גען איינצוריכטן זיין הויז אין זיין גע־שעפט אדער זיין ווערטשאפט. ריכטיק איז ער האָט דאָס געקאָנט איינרוכטן אין וואַרשע, בערלין, ניו־יאָרק; קיקאוואט שעה קראפט גיבן שוין די עלעקטרישע ליכט אין הויז, אין הויף און אין נאס, אָן עלעקטרישער אויוון צו קאָ־כען אין קוף און צו הייצן דיי צימערן און אין אלע אויס קאלטע טעג אין עס וועלן קומען פילע אנדערע, פארבר־ווינטער. די באלעבאסטע האָט אן עלעק־טרישן פרעס פאר אירע וועש און אפילו אן עלעקטרישע מאשינקע צו רייניקן די טעפיכער פונ׳ם שטייב. מען באנוצט נאָך ווייניק עלעקטרישע קראפט פאר הויז־זאכן; אין דערווייל פארברויכט מען אויף באלויכטונג און הויז־ארבעט (קאָכן, פרע־סען, רייניקן, וואשן, מאכן אייז־קרים און א. וו.) נאָר אנדערהאלבן מיליאָן קרי־לאוואט שעה,